

תשובה בעניין גיור כהלכה

שאלה: מהו "גיור כהלכה"? האם גיור לשם נישואין פסול? האם על הגר לקבל על עצמו את כל תרי"ג המצוות? מי מוסמך לקבל גרים?

תשובה: נפתח את דיוננו בנושא במבט חטוף על מעמד הגר בתקופת המקרא. בתקופה זו, כשהגדרת גר היא מי שמוצאו מעם זר ונשתקע בתוך עם ישראל ונהפך לתושב תמידי, הגרים מהווים מעמד מיוחד בעלי זכויות ומגבלות מוגדרות. מכיוון שהגר לא ירש אחוזת נחלה בתוך ישראל, מצווה התורה להשאיר את הפאה, הלקט והשכחה "לעני ולגר" (ויקרא כ"ג: כ"ב, דברים כ"ד: י"ט). אף שהגרים היו כאמור מעמד מיוחד בתוך עם ישראל, השתתפו בחיים הדתיים (במדבר ט"ו: י"ד-ט"ז). הגר הביא קרבנות, ואם נימול יכול היה להביא קרבן פסח (שמות י"ב: מ"ח) על הגר חל האיסור החמור של אכילת דם (ויקרא י"ז: י') וגם איסור עריות (ויקרא י"ח: כ"ו). אצל הנביא יחזקאל (מ"ז: כ"ב-כ"ג) אנו מוצאים חידוש מהפכני. כשהנביא בא לתאר את הגבולות העתידיים של הארץ ואת חלוקתה בין השבטים הוא אומר: "והיה תפלו אותה בנחלה לכם ולהגרים הגרים בתוכם... והיה בשבת אשר גר הגר אתו שם תתנו נחלתו..." אם צו זה מומש הלכה למעשה בזמן שיבת ציון אין אנו יודעים. כחלק אינטגרלי של עם ישראל על אף מעמדו המיוחד, אין תימה שכריתת ברית בין ה' ובין העם כוללת גם את הגר. וכך נאמר "אתם נצבים היום כלכם לפני ה' ראשיכם שבטיכם... טפכם נשיכם וגרך אשר בקרב מחניך לעברך בברית" (דברים כ"ט: ט' - י"א). גם בטקס קריאת התורה המתואר בספר יהושע (ח': ל"ג, ל"ה) נאמר שהגר השתתף.

אולם - זאת יש להבליט - אין אנו מוצאים שום טקס פורמאלי בכל ימי המקרא לקבלת גרים. ראיה לכך הוא המתרחש בימי עזרא. אילו טקס כזה היה קיים בזמנו היה עזרא יכול לפתור את בעיית נישואי התערובת על נקלה על ידי גיור של הנשים הנכריות, פתרון הרבה פחות קיצוני מגירושן. על השאלה מתי בדיוק נוצר טקס גיור פורמאלי ביהדות אין לנו תשובה ברורה.

ידוע שטקס גיור היה קיים כבר בימי יוחנן הורקנוס (135-104 לפה"ס) כשכבש הלז את ארץ אדום נתן לתושביו ברירה - או להתגייר או לגלות מארצם (יוספוס, קדמוניות היהודים, י"ג, ט', א').¹ הם התגיירו (לגיור תחת לחץ התנגדו חז"ל בכל תוקף; עיין המחלוקת אם הכותים הם גרי אריות או גרי אמת - בבא קמא ל"ח ע"ב). עוד רמז לעתיקותו של טקס הגיור הפורמאלי אנו מוצאים במאמר שמובא בשם ר' דוסא בן הרכינס (תנא מדור ראשון בפני הבית): "מעיד אני עלי שמים

וארץ שעל מדוכה זו ישב חגי הנביא ואמר שלושה דברים ... מקבלין גרים מן הקרדוויין ומן התרמודין" אבל יש מי שחולק ואומר אין מקבלין (יבמות ט"ז ע"א לקמן נתייחס למשמעות ההיסטורית של מחלוקת זו).

בהקשר שלנו מה שחשוב הוא שעדות זו, המיוחסת לנביא חגי, היא סימן שבימיו של ר' דוסא בן הרכינס טקס גיור נחשב לעתיק יומין - בוודאי לכל הפחות מזמן החשמונאים.

כיוון שכך, נשאלת השאלה מה היא עמדת חז"ל לגבי קבלת גרים, שאלה זו כבר נחקרה לאורכה ולרוחבה על ידי כמה חוקרים² ולכן אין מן הצורך להתעכב עליה יתר על המידה. המסקנה היא ולית מאן דפליג - שיחסם היה חיובי בהחלט. יחס חיובי זה בא לידי ביטוי בעשרות מאמרים הן בבבלי הן בירושלמי והן במדרשים. נסתפק בהבאת אחדים מהם ודווקא מן הפחות מפורסמים.

(א) אמר ר' אלעזר בן פדת (אמורא א"י מן הדור השני): "לא הגלה הקב"ה את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים" (פסחים פ"ז ע"ב).

(ב) "אמר ר' שמעון בן לקיש (אמורא א"י בדור השני): חביב הגר לפני הקב"ה מן אותן אוכלוסין שעמדו על הר סיני. למה? שכל אותן אוכלוסין שאלולא שראו את הקולות והלפידים והברקים וההרים רועשים וקול שופרות לא קבלו עליהם עול מלכות שמים. וזה לא ראה אחד מכולם ובא ומשלים עצמו להקב"ה וקבל עליו עול מלכות שמים, יש חביב מזה?" (תנחומא לך לך ו')

(ג) "בני, כך שנו חכמים במשנה: גר שבא להתגייר פושטין לו יד להכניסו תחת כנפי השכינה. מכאן ולאילך גרי הדור מעידין בדור" (ויקרא רבה כ"א: ט' בהוצאת מרגליות. המאמר מיוחס לרבן שמעון בן גמליאל).

(ד) "אמר איוב - בחוץ לא ילין גר (ל"א: ל"ב) - שאין הקב"ה פוסל לבריה, לכל הוא מקבל, השערים נפתחים בכל שעה וכל מי שהוא מבקש להכנס, יכנס." (שמות רבה ב': ט'). על מאמרים הנאמרים ברוח זו אפשר להוסיף כהנה וכהנה).

לעומת מאמרים כאלה, יש פה ושם מאמרים אחדים שרוח אחרת נושבת בהם, מאמרים שמדברים בגנות גרים ואלה המקבלים אותם. חלק מאלה יש להסביר כתגובה לנסיבות היסטוריות חולפות. בוודאי היו גרים שזמן מה אחרי התגירותם חזרו לגויותם והתלמוד מזכיר מקרים כאלה (ראה גיטין מ"ה ע"ב; ירושלמי

עבודה זרה ב' : ב', מ"א ע"א, ועוד). נוסף על כך, כמה ממאמרים אלה יש להסביר על ידי רקע היסטורי חולף. לעיל הזכרנו המחלוקת בגמרא אם מקבלים או אין מקבלים גרים מן הקרדויין ומן התרמודיין. למה דווקא עמים אלה? ידוע לנו שהתרמודיין (תדמורים) שיתפו פעולה עם הרומיים בשעת המרד הגדול. וייתכן שגם הקרדויין (אזור בארמניה) נתנו ידם לרומאים בחורבן הבית.

אולם, בתודעה היהודית בתקופת התלמוד שורה התפיסה שדווקא צאצאיהם של השונאים המובהקים של עם ישראל עברו ליהדות. כך נאמר: "מבני בניו של המן לימדו תורה בבני ברק. מבני בניו של סיסרא לימדו תינוקות בירושלים. מבני בניו של סנחריב לימדו תורה ברבים. ומאן נינהו? (ומי הם) שמעיה ואבטליון" (גיטין נ"ז ע"ב). לא זו אלא אף זו. חז"ל לא היססו לתאר תנאים גדולי הדור כגון ר' עקיבא ור' מאיר כצאצאיהם של גרים. ברור שייחוס כזה לא היה יכול להיווצר אילו שרר יחס שלילי לקבלת גרים.

והנה עוד דוגמא כיצד רקע היסטורי מסוים עלול היה להשפיע לטובה או לרעה על עמדת חז"ל כלפי קבלת גרים. אחד המאמרים החריפים ביותר בגנות מקבלי גרים הוא זה של ר' יצחק נפחא (אמורא א"י מן הדור השני והשלישי) "רעה אחר רעה תבוא למקבלי גרים" (יבמות ק"ט ע"ב).³ נדמה לנו שגם למאמר זה יש הסבר היסטורי, רקע המרומז בברייתא (עבודה זרה ג' ע"ב):

אין מקבלין גרים לימות המשיח. כיוצא בו לא קיבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה אלא שנעשו גרים גרורים ומניחין תפילין בראשיהן תפילין בזרועותיהן ציצית בבגדיהן ומזוזות בפתחיהן, כיוון שרואין מלחמת גוג ומגוג... וכל אחד מנתק מצותו והולך... והקב"ה יושב ומשחק... אמר רבי יצחק אין לו להקב"ה שחוק אלא אותו יום בלבד.

אף שמדובר במאמר זה על מלחמת גוג ומגוג, נדמה לנו שזו השלכה לעתיד לבוא למה שקרה למעשה בזמן המרד הגדול נגד הרומאים. ממקורות שונים ידוע לנו שבשעת משבר במרד, קבוצות גרים כמו היהודים הנוצרים עזבו את ירושלים והיגרו לעבר הירדן,⁴ ושם כנראה השליכו מעליהם את יהדותם. מכאן יכולים להבין את עמדתו השלילית של רבי יצחק.

בדומה לכך, היינו מבחינה היסטורית, ניתן להסביר כמה מאמרי חז"ל בעניין גיור שנראים בעליל כסותרים זה את זה מן הקצה אל הקצה. זאת אומרת, שכל אחד נאמר בשעתו מתוך רקע היסטורי אחר. נדגים את הדבר על ידי שני מאמרים. "תנו רבנן - גר שבא להתגייר בזמן הזה אומרים לו: מה ראית שבאת להתגייר? אי אתה

יודע שישראל בזמן הזה דווים, דחופים, סחופין, ומטורפין ויסורים באים עליהם? אם אומר יודע אני ואיני כדאי, מקבלין אותו מיד" (יבמות מ"ז ע"א).⁵ ומאידך גיסא, יש כמה מאמרים של תנאים שאין בהם שמץ של רמז שצריכים קודם להרתיע את הגוי הבא להתגייר. לדוגמא, המאמר בספרי דברים שני"ד: י"ט, מהד' פינקלשטיין, עמ' 416. המאמר מתאר איך גוים באים לירושלים למסחר ומתרשמים מכך שכל "ישראל שעובדים לאל אחד ואוכלים מאכל אחד והם אומרים אין יפה להידבק אלא באומה זו... אין זזים משם עד שמתגיירים ומקריבים זבחים ועולות".⁶

ברור, שהמאמר הראשון משקף תקופה של רדיפות - אולי תקופת גזרות הדריאנוס - והמאמר השני משקף מצב של שלוה בימי הבית. נוסף על כך, יש כמה מקרים של התגיירות בימי התנאים שבהם לא נזכר עניין של הרתעה בכלל ועוד נעמוד עליהם.

את סוגיא זו של עמדת חז"ל לגבי גיור יש לסכם על ידי ציטוט מדברי פרופ' א"א אורבך:⁷ "הציפייה לגיור לא פסקה כל עוד האמונה בבחירת ישראל ובכוחה של תורתו היו אמונה חיה ודינמית... וציפייה זו היתה משותפת לראשוני האמוראים ולאחרונים שבהם, הן בבבל והן בארץ ישראל". ואנחנו נענה אחריו לא רק ציפייה היתה כאן אלא התגיירות ממש. ויבואו תולדות ישראל במאתיים השנים שלפני הספירה ובמאתיים השנים אחרי חורבן הבית ויעידו על כך. מאותה תקופה יש לנו עדויות שונות ממקורות שונים הן משלנו והן משלהם שמעידים על תנועה ענפה של התגיירות גם בארץ וגם בתפוצות. (יען שמקורות אלה נאספו ומויינו אין מן הצורך לעמוד עליהם).⁸ מתוך מקורות אלה יוצא שבתקופה זו היתה תנועה ענפה של התגיירות רבת-ממדים ותנועה זו לא פסקה אפילו בזמנים שגיור של נוכרים נאסר על ידי השלטונות תחת איום של עונשים חמורים. ההיסטוריון שלום בארון מציין שאחת הסיבות העיקריות לגידול המפליא של עם ישראל היתה ההתגיירות. הוא מעריך שבאותה תקופה כל אדם עשירי באימפריה הרומאית היה יהודי. רק כשהוכרזה הנצרות כדת הרשמית של האימפריה הרומאית (בשנת 325) - נתמעט מספר הגרים. הירידה הזאת קשורה בעובדה ששוב ושוב בקודקסים הביזאנטיים מופיע האיסור על גיור, לפעמים באיום של מוות למגייר היהודי. החזרה הרבה על חוק זה יש בה כדי להעיד שהיו כאלה שעברו עליו על אף הסכנה הכרוכה בדבר. בימי הביניים אנו קוראים שוב ושוב על מקרים של גוי שנתגייר ומשום כך נאלץ לנדוד למקום שאין מכירים אותו.

המניע לגיור בהלכה

גיור כרוך בשלושה תהליכים - קבלת גרים, היינו את מי מקבלים ואת מי דוחים; שנית, קבלת עול מצוות; ושלישית, הטקסים שהגר חייב לקיים טרם ייחשב לגר צדק. על שלושה שלבים אלה יש להוסיף היבט רביעי - מי רשאי לקבל גרים. נתייחס לכל ארבעת השלבים אחד לאחד לפי השתקפותם בתלמוד, בפוסקים ובספרות התשובות.

נפתח במאמרם. "אחד איש שנתגייר לשום אשה ואחד אשה שנתגיירה לשום איש וכן מי שנתגייר משום שולחן מלכים... אין גרים - דברי ר' נחמיה. הא איתמר עלה אמר רבי יצחק בר מרתא משמיה דרב: הלכה כדברי האומר כולם גרים" (יבמות כ"ד ע"ב).

למאמר זה יש להשוות ירושלמי קידושין ד': א', ס"ה ע"ב: "המתגייר לשם אהבה... וכן אשה מפני איש... אין מקבלין אותו. רב אמר: הלכה גרים הן ואין דוחין אותן... אבל מקבלין אותן וצריכין קירוב פנים שמא גיירו לשם". קצת מפתיע הוא שאף על פי שהגמרא אומרת הלכה כולם גרים, פוסק הרמב"ם שצריכים לבדוק את הבא להתגייר מה הוא המניע לבקשתו להתגייר "שמא עיניו נתן באשה יהודית" וכדומה. ורק "אם לא נמצא להם עילה, מודיעין אותו כובד עול התורה... מקבלין אותו" (ה' איסורי ביאה י"ג: י"ד). אולם, להלן הוא כותב (שם, י"ג: י"ז) "גר שלא בדקו אחריו... ומל וטבל... הרי זה גר אפילו נודע שבשביל דבר הוא מתגייר". אגב, להבחנה זו בין לכתחילה לדיעבד אין מקור בגמרא עצמה.

בעקבות הרמב"ם, הולכים הטור (יורה דעה רס"ח) והשולחן ערוך (יורה דעה רס"ח: ב'), אולם, עניין בדיקת הגר טרם שמקבלין אותו איננו מופיע בשני המעשים של גיור המתוארים בגמרא. המעשה הראשון הוא הסיפור המפורסם על הגוי שבא לפני הלל ואמר גיירני על מנת שתשימני כהן גדול. ובכל זאת, הלל קבל אותו (שבת ל"א ע"א). המעשה השני הוא הסיפור המופלא על אשה גויה אחת שהתאהבה באחד מתלמידיו של ר' חייא. כשהגיעה לבית מדרשו, ביקשה מר' חייא שיגייר אותה, שאל אותה הלל "שמא עינך נתת באחד מן התלמידים", והודתה בכך. אמר לה ר' חייא "לכי זכי במקחך" ונתגיירה (מנחות מ"ד ע"א).

מעשים אלה עומדים בסתירה גמורה למה שנאמר לגבי הצורך לבחון את המניע לגיור. על כך כבר עמדו בעלי התוספות (יבמות כ"ד ע"ב, ד"ה לא בימי דוד).

תירוצם הוא שהלל בטוח היה שסופו של אותו גוי להידבק ביהדות לשמה. אולי אותה סתירה היא שהניעה את הרמב"ם להבחין בין לכתחילה לדיעבד, אבל שני המעשים היו לכתחילה! תירוץ פשוט הוא שאותה "הלכה" על הצורך בבדיקה היא הלכה מאוחרת. בכל אופן ברור הוא, כמו שיוצא מהדיון דלקמן, שאף על פי שידעו בבירור שיש אינטרס אישי ברצונו של גוי להתגייר, לא נמנעו מלקבלו וכן פסק הנימוקי יוסף על הרי"ף (יבמות ה' ע"ב): "גמרה גמיר לנו דאחד האישי שנתגייר לשום אשה ואחד האשה שנתגיירה לשום איש גרים גמורים הם". ואם לראיה נוספת אנו צריכים, הנה משנה מפורשת: "הנטען... על הנוכרית ונתגיירה הרי זה לא יכנוס ואם כנס אין מוציאין אותה מידו" (יבמות ב' ח'). (נטען פירושה שידוע שקיים יחסים מיניים איתה לפני שנתגיירה). מקרה כזה בא לפני הרמב"ם ונשאלה שאלה ממנו בנידון. וכך השיב הרמב"ם (תשובות הרמב"ם, מהד' בלאו, סימן רי"א) "לפי שהנטען על השפחה (נוכרית), אסור לו לישאנה לכתחילה... לפי שכבר פסקנו פעמים אחדות בכגון אלו המקרים שישחררה וישאנה ועשינו זאת מפני תקנת 'עת לעשות לה' הפרו תורתך' ומסייעין לו לישאנה בעדינות וברוך".

(דרך אגב, כדאי להעיר שלפעמים יש פער בין קביעת ההלכה ביד החזקה ובין מה שהרמב"ם פוסק כשבא לפניו הלכה למעשה. שם הוא פוסק לפי המשנה שלכתחילה אסור לשאת את הגויה שחי עמה בגויותה אפילו אחרי שנתגיירה (הל' גירושין י': י"ד) וכאן בתשובתו הוא פוסק שמוטב שתתגייר וישא אותה אפילו לכתחילה).

מתוך הדיון לעיל עולה השאלה המעשית בימינו אם גיור כשהמניע שלו חתנות פסול מבחינה הלכתית. התשובה על כך היא שהרוב המכריע של הפוסקים במשך כל הדורות הולך בעקבות הרמב"ם בתשובתו ופוסק שמניע כזה אינו פוסל את הגיור. נביא כמה דוגמאות מדבריהם. ונפתח בדברי הרמ"א (דרכי משה על טור אבן העזר קע"ז, ס"ק ה'). יהודי נשא גויה בחיתון אזרחי... ועתה באה האשה להתגייר. הרמ"א פוסק שמותר לגיירה כי אחרת תצא לתרבות רעה. וכן פסק ר' יצחק יהודה שמעלקעס (שו"ת בית יצחק, חלק ב', סימן ק') במאה התשע עשרה במקרה דומה. מעניין הדבר שהוא כותב בתשובתו שבמקרה זה יש מקום להניח שהאשה לא תשמור דיני נידה אחרי שנתגייר ובכל זאת הוא מתיר לגייר אותה בהסתמכו על התוספות ביבמות שכבר הבאנו לעיל ועל תשובת הרמב"ם שזה עתה ציטטנו. וכן פסק ר' שלמה קלוגר, אחד מגדולי הפוסקים במאה הקודמת (שו"ת טוב טעם ודעת, סימן ר"ל). נוסף למקורות שכבר הבאנו הוא מסתמך על דברי הבית יוסף שכותב בקשר לקבלת גרים "דמכאן יש ללמוד דהכל לפי ראות עיני בית דין" (טור יורה דעה סימן רס"ח). הרב דוד צבי הופמן דן בשאלה זו בהרחבה ואנו

מביאים מקצת דבריו (שו"ת מלמד להועיל, חלק יורה דעה, סימן פ"ג). במקרה הנידון מדובר בגוי שנשא בת ישראל ועתה היא בהריון. בעלה הגוי מוכן להתגייר, הרב הופמן כותב: "ברור שתינשא לו אף שלא יתגייר... ועוד אם לא נקבלנו תינשא לו באיסור דאורייתא... ועוד אם תינשא לגוי גם זרעה שמצד הדין הם יהודים גמורים יהיו נמשכין אחר אביהם לגויותו ויהיו פושעים ואלה הצאן מה חטאו? ועל כן טוב שיעשו בית דין איסורא זוטא לקבל את הגוי ולהרגילו בדת היהודית שיצאו ממנו זרעא מעליא". וכן פסק הרב חיים עוזר גרודזנסקי (שו"ת אחיעזר, חלק ג', סימן כ"ו).

במקרה דומה שהובא לפני הרב יחיאל ויינברג (שו"ת שרידי אש, חלק ג', סימן נ'), יש משהו יוצא דופן. יהודי היה נשוי לגויה עשרים וחמש שנים והיו לו ממנה שלושה ילדים שהתחנכו כגויים לכל דבר, ועתה ביקשה האשה להתגייר אף שילדיה ישארו בגויותם. המותר לגייר אותה? הרב ויינברג פוסק שכן מותר. ובאשר לילדיה כותב הרב הפוסק "הלא כבר נאמר 'גר שמתגייר כקטן שנולד דמיי' (יבמות כ"ב ע"א). ולכן מבחינה הלכתית אין לה אחרי גיורה שום קירבה משפחתית אליהם. ולבסוף, כדאי להביא בנידון זה את דעתו של מי שניהן כרב ראשי ספרדי לפני דור, הרב בן ציון חי עוזיאל (פסקי עוזיאל, סימן נ"ט). בתשובה זו, הוא מתיר לגייר גויה שהיתה נשואה ליהודי בנישואין אזרחיים. הוא מסתמך על תשובת הרמב"ם ועל דברי קודמו הרב יעקב שאול אלישר (שו"ת ישא איש, אבן העזר, סימן ז'). מכל הפוסקים הללו שהבאנו, משום מה נעלם מהם מה שכתב אחד הראשונים בנידון דידן. כוונתנו לרבנו ירוחם בעל תולדות אדם וחווה מן המאה הארבע עשרה (חלק חוה, נתיב כ"ג, חלק ד', דף ר' ע"א). ואלה הם דבריו: "גר שנתגייר משום חשק אשה או אשה בשביל חשק איש או בשביל דבר אחר הרי אלו גרים פשוט דגמרא ביבמות (הכוונה ליבמות כ"ד ע"ב שהבאנו לעיל) כל שכן בזמן הזה שישראל שרויין בצער". לרשימה הארוכה של פוסקי הלכה שמתירים גיור אף שידוע שיש דברים בגו, יש להוסיף שניים שבזמנם כיהנו כרבנים ראשיים בישראל: הרב איסר יהודה אונטרמן (נועם כרך י"ד, עמ' ב' והלאה) וייבדל לחיים הרב עובדיה יוסף (תורה שבעל פה י"ג, תש"א, עמ' ל"א-ל"ב).

מהאמור למעלה יוצא שאין שום מניעה לקבל גר או גיורת שרוצים להתגייר כדי לשאת בן או בת ישראל.

קבלת עול מצוות

ראשית יש לציין שהניב "קבלת עול מצוות" לגבי גיור אינו מופיע במקורות בתלמוד, אף שיש משהו הדומה לזה. הבה נבדוק את המקורות. בברייתא ביבמות

מ"ז ע"א-ע"ב נאמר: "מודיעין אותו מקצת מצוות קלות ומקצת מצוות חמורות ומודיעין אותו עון לקט, שכחה ופאה ומעשר עני ומודיעין אותו עונשו של מצוות ... ואין מרבין עליו ואין מדקדקין עליו". ביבמות מ"ז ע"ב מובאת מימרא של ר' אלעזר (בן פדת) הדורש על "גיורה" של רות. נעמי אומרת לה: "מפקדינן שש מאות וי"ג מצוות" - כשמשיבה רות "עמך עמי", כאילו כיוונה בזה שהיא מקבלת על עצמה תרי"ג מצוות. ברור שזהו דרשה בעלמא שהרי באותו קטע מדובר על עניינים כגון תחום שבת, איסור ייחוד (שהוא מדרבנן גרידא) ואיסור עבודה זרה. אם תשובת רות - עמך עמי - מציינת קבלת תרי"ג מצוות, הלוא כל הדברים שנמנים שם כבר כלולים בהן.⁹

במעשה של הגוי שבא לפני הלל ומבקש ממנו שיגייר אותו על מנת שישים אותו כהן גדול (שבת ל"א ע"א) נאמר שהלל קיבל אותו אף שלא דרש ממנו שיקבל עול מצוות וכן הדבר בשני הסיפורים הנוספים של גוים שבאו להתגייר ואין זכר בהם לקבלת עול מצוות.

בשבת ס"ח ע"א מדובר על גוי שנתגייר בין גויים ולא נודע לו דין עיקר שבת. מתוך המשא ומתן שם יוצא ברור שלא קיבל עליו עול מצוות. מי ילמד אותו מה הן המצוות אם בשעת גיורו נמצא בין גויים? ובכל זאת, אין הגמרא מטילה ספק במעמדו כגר גמור.

לבסוף, נביא מאמר (בכורות ל' ע"ב) שהירבו לדון בו. שם נאמר "הגר שקיבל עליו דברי תורה אפילו חשוד לדבר אחד, הרי חשוד לכל התורה כולה והרי הוא כישראל מומר. נפקא מיניה דאי קדיש קידושי קידושין". בהמשך נאמר: "עובד כוכבים שבא לקבל דברי תורה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו. ר' יוסי בר' יהודה אומר: אפילו דקדוק אחד מדברי סופרים".

איך התייחסו הפוסקים למקורות שהבאנו לעיל? בכל המקומות האלה אין הרי"ף מגדיר מהו בדיוק קבלת עול מצוות וכותב סתם שלכתחילה הגר צריך לקבל עליו עול מצוות. הרמב"ם כן מתייחס לעניין בארבעה מקומות. בהלכות איסורי ביאה (י"ג: ד') הוא כותב: "כשירצה העכו"ם להיכנס לברית ולהסתופף תחת כנפי השכינה ויקבל עליו עול תורה" ושוב מבלי להגדיר מה זה עול תורה. שם בהלכה י"ד הוא כותב: "מודיעין אותן כובד עול תורה וטורח שיש בעשייתה... אם קיבלו... מקבלין אותו". בפרק י"ד הלכה ב' הוא כותב:

ומודיעין אותו מקצת מצוות קלות ומקצת מצוות חמורות ואין מאריכין בדבר הזה... ואין מדקדקין עליו שמא יגרום לטורדו ולהטותו מדרך טובה לדרך הרעה שבתחילה אין מושכין את האדם אלא בדברי רצון רכים.

ומה הדין אם לא הודיעו את המצוות לגר? כאן פוסק הרמב"ם שבדיעבד אין קבלת המצווה מעכבת (שם, י"ג: י"ז). למה התכוון הרמב"ם כשכתב 'עול תורה' או כשכתב 'מקצת מצוות'? לנו נראה שכוונתו היתה לעיקרי דת ישראל, וכך הוא כותב במפורש (שם, י"ד: ב'):

ומודיעין אותו עיקרי הדת שהוא ייחוד השם ואיסור עכו"ם ומאריכין בדבר הזה ומודיעין אותו מקצת מצוות קלות ומקצת מצוות חמורות ואין מאריכין בדבר הזה.

על המאמר בבכורות שהבאנו לעיל אומר הרמב"ם שהמאמר מתייחס לגר תושב, לכן אין לו קשר עם תהליך הגיור של סתם גר (שם, הלכה ח'). בסיכום, ניתן לומר שאצל הרמב"ם קבלת עול מצוות פירושה הודעת עיקרי היהדות וקצת מצוות.

בעניין קבלת עול מצוות כותב הטור (יורה דעה רס"ח) שבדיעבד מילה וטבילה צריכין להיות ביום בפני שלושה כשרים לדון וזה דווקא לכתחילה אבל לא בדיעבד... "חוץ מקבלת עול מצוות מעכבת אם אינו ביום ובשלושה". וכאן חולק הטור על הרמב"ם כמו שראינו לעיל. הסמ"ג (לאווין קט"ז) מצמצם עניין קבלת עול מצוות כדלקמן: "ומכל מקום מזכירין לו מקצת עונשין כדי שלא יאמר אילו הייתי יודע לא הייתי מתגייר".

השולחן ערוך (יורה דעה רס"ח: ב') מעתיק את דברי הרמב"ם: "ומודיעין אותו מקצת מצוות קלות מקצת מצוות חמורות ואין מרבין עליו ואין מדקדקין עליו..." ובהמשך (סעיף ג') כותב שקבלת עול מצוות מעכבת "ואסור בישראלית אבל אם נשא ישראלית והוליד ממנה בן לא פסלין ליה [=לא פוסלים אותו]". לכן, בסופו של דבר, גם המחבר מסכים שאין קבלת עול מצוות מעכבת והוא נחשב לגר גמור. הנימוקי יוסף (על הרי"ף ליבמות ט"ז ע"א, ד"ה ת"ר) כותב: "וסברא דרבוותא ז"ל שאם לא הודיעו אינו מעכב הכי משמע בפרק כלל גדול". כאן רומז הנימוקי יוסף לדברי התוספות בשבת ס"ח ע"א ד"ה גר שנתגייר. שם מדובר בגר שנתגייר כשהוא יושב בין גויים. מימרא זו אומרים התוספות שנתגייר בפני שלושה ולא הודיעו מצוות שבת, ראייה מכאן שאין הודעת המצוות - קבלת עול מצוות, מעכבת.

ברם נשאלת השאלה, אם בית-הדין יודע שלא יקיים את המצוות, רובן או מקצתן, אחרי שיתגייר, האם מותר לקבלו? הלא הגמרא אומרת במפורש (בכורות ל' ע"ב -

הבאנו את המאמר במלואו לעיל) שנכרי שבא לקבל דברי תורה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו. מאמר זה קיבל פירוש נאה על ידי הרב חיים עוזר גרודזנסקי בתשובתו שהבאנו לעיל. כוונת המאמר, הוא מפרש, למי שמתנה שלא לקבל מצווה פלונית ושדבר זה יהיה מותר לו מן הדין. רק כשהוא מתנה תנאי מפורש כזה אזי אין מקבלין אותו. "אבל מי שמקבל עליו כל המצוות אלא בדעתו לעבור בתיאבון אין זה חסרון בדין קבלת עול מצוות."

בעל שו"ת חמדת שלמה (יורה דעה כ"ט) מבחין בין הודעת המצוות ובין קבלת המצוות. קבלת המצוות היא בסתם. פשוט, שואלים אותו אם הוא מוכן לקבל עול מצוות ואם התשובה חיובית, מקבלים אותו.

גם הרב איסר יהודה אונטרמן (נועם, כרך י"ד) וגם הרב עוזיאל (משפטי עוזיאל, סימן נ"ח) התייחסו בתשובותיהם לשאלה זו. אנו מסכמים את דבריהם ראשון ראשון. "במקום שאין חשש שהגר יחזור לדתו הקודמת אין עלינו לחשוש שמא לא יקיים את מצוות התורה וכך מוכח מדברי הרמב"ם (הל' איסורי ביאה י"ג: ט"ו). וכך בערך כותב הרב עוזיאל: "יש שרוצים להסיק מפסק הרמב"ם (איסורי ביאה י"ד: ח') שאם ידוע לנו שהגר לא יקיים את המצוות אחרי מילה וטבילה, כאילו לא קיבל עליו עול מצוות כלל. לפי עניות דעתי לא כן הדבר. שאם באמת כך הדבר היינו מבטלים כליל מצוות גיור. כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. נראה בעליל אם מעיינים היטב בלשון הגמרא בבכורות שרק אם הגר מצהיר במפורש שאינו מקבל דבר אחד מן התורה או פירוש אחד של חז"ל, אזי אין מקבלין אותו. אבל אם הוא מקבל את התורה כולה וממשיך בדרכיו שהיה נוהג בהם לפני גיורו, הרי הוא גר שחוטא ובגלל זה אין אנו נמנעים מלקבלו... ועוד ייתכן שיצא ממנו זרע שכן יקיים את המצוות."

היום נהוג שמועמד לגיור משתתף בקורס ללימוד היהדות טרם שהוא מתחיל את התהליך הפורמאלי של גיור. ונוסף על כך מומלץ שיתחיל לבקר בבית כנסת בשבת ובמועד ואם אפשר גם ישתתף בטקסים יהודיים כגון חתונה, ברית מילה וכדומה.

טקסי גיור

כאן ההלכה חד משמעית. "חכמים אומרים אינו גר עד שימול ויטבול" (יבמות מ"ו ע"ב). כך נפסקה ההלכה במחלוקת בגמרא שם ומאז לא ראינו ולא שמענו מי שיחלוק בדבר, והמפורסמות אינן צריכות ראיה.

מי מוסמך לקבל גרים

מן הגמרא (יבמות מ"ו ע"ב) לומדים שקבלת גרים צריכה שלושה מן הכתוב "משפט אחד יהיה לכם ולגר הגר אתכם" (במדבר ט"ו: ט"ז) ואין משפט פחות משלושה (ראה רש"י ותוספות שם ד"ה משפט כתוב ביה). אצל הפוסקים יש מחלוקת אם יש צורך בבית דין של שלושה לגבי כל שלושת שלבי הגיור, דהיינו קבלת עול מצוות, מילה וטבילה או רק לגבי חלק מהם. לפי התוספות (יבמות מ"ה ע"ב ד"ה מי לא טבלה) משתמע שלטבילה לחוד צריכים שלושה, אולם הרא"ש (יבמות מ"ה ע"ב) כותב: "הא דבעינן שלושה היינו לקבלת עול מצוות אבל לא לטבילה... דאין לו (לגר) דין משפט אלא לענין גוף הדבר (קבלת עול מצוות)... אבל לא לזמן הטבילה". הרי"ף במקום כותב דלכתחילה צריכים שלושה לכל שלבי הגיור. מן התוספות (קידושין ס"ב ע"ב, ד"ה גר) נראה שצריכים שלושה דווקא אצל קבלת מצוות אבל בטבילה חד סגי אם כבר קיבל עליו את המצוות. הרמב"ם פוסק (ה"ל איסורי ביאה י"ג: ו') שצריכים שלושה דווקא לטבילה. לפי השולחן ערוך (יורה דעה רס"ח: ג') כל שלבי הגיור צריכים שלושה הכשרים לדון.

מתוך דברי כמה מן הראשונים יוצא בבירור שאין צריך שלושה מומחים. נפתח ברש"י. בגמרא (קידושין ס"ב ע"ב ד"ה גר צריך שלושה) כותב רש"י "צריך שלושה ישראלים שנזקקין לו להטבילו ולהודיעו מקצת מצוות קלות וחמורות". התוספות שם (ד"ה גר צריך שלושה) שואלים שמכיוון שמשווים דין גר לדין גזלות וחבלות, מדוע לא נצריך מומחין כמו אצל גזלות וחבלות? הם מתרצים "דשליחותיהו קא עבדינן". זאת אומרת, אנו שלוחים של רבנים קדמונים שכן היו מומחין. הרב נתנאל וייל (קרובן נתנאל על הרא"ש שם) מיישב בתירוץ אחר. מכיוון שכתוב "לדורותיכם" אצל גר משמע אף על פי שאין סמוכין (מומחים) היום.

המרדכי (ליבמות מ"ה ע"א ד"ה וליבעי מומחין) כותב: "יש לומר כיוון שתיקנו שלושה הדיוטות שלא תנעול דלת בפני לווין הכי נמי תיקנו בגר וכן כתב רבינו שמחה". הערוך השולחן (הלכות גרים רס"ח: י') פוסק שבדיעבד אם הגר נימול וטבל בפני שלושה הדיוטות הרי הוא גר "ואין תלמידי חכמים נזקקים לכך". זאת אומרת שכל שלושה מישראל היודעים הלכות גרים כשרים לקבל גרים. הרב משה פינשטיין מגיע לאותה מסקנה על ידי דיוק בלשון הרמב"ם. הרמב"ם כותב סתם שלושה אף על פי שבגמרא נאמר שלושה תלמידי חכמים, ראייה שתלמידי חכמים לאו דווקא.

שלוש מסקנות מתבקשות מתוך דיוננו: (1) גיור לשום איש או אשה אינו מונע גיור כהלכה; (2) קבלת עול מצוות אינה נפסלת במקום שיש חשש שהגר לא יקיים את כל המצוות; (3) כל שלושה מישראל היודעים דיני גיור כשרים להיות בית דין לקבל גרים. אף על פי שלפי ההלכה אין צורך בשלושה תלמידי חכמים, בכל זאת נהוג זה הרבה דורות שרק רבנים מוסמכים מטפלים בעניין גיור וראוי שכך ננהג גם היום.

לבסוף, הערה כללית. ידוע שבארצנו כיום מערימים אין ספור קשיים בדרכו של נכרי הרוצה להתגייר. בירושלים, למשל, כשאדם מגיש בקשה לגיור לרבנות, אין מתחילים לטפל בו אלא רק כעבור שנה. בארצות ששם יש רבנות רשמית הממונה על ידי הקהילה היהודית, כגון באנגליה, המדיניות היא להחמיר עד כמה שאפשר. בארגנטינה נמנעים לגמרי מלקבל גרים. נכרי שפונה לרבנות בבואנוס-איירס מיעצים לו לנסוע לארץ-ישראל כדי להתגייר. אין ספק שעמדה נוקשה זו עומדת בסתירה לכל מסורת הגיור כפי שהיא משתקפת במקורות. דווקא אנו, רבנים מסורתיים, יש לנו על מה לסמוך בעמדתנו החיובית לקבלת גרים. מן הראוי לבדוק אם לא הגיעה השעה שנקים בית דין משלנו לקבל גרים. הלא עת לעשות לה', הפרו תורתך.

הרב טוביה פרידמן
בהסכמת כל חברי הוועד תשמ"ט

הערות

1. Salo Baron, *Social and Religious History of the Jews*, Vol. 1, 1952, pp. 173-179; Solomon Zeitlin, *Rise and Fall of the Judaean State*, Vol. 2, 1968, pp. 308-315; גדליהו אלון, תולדות היהודים בארץ ישראל בתקופת המשנה והתלמוד,

כרך א', 1952, במפתח ד"ה "גרות וגרים".

2. .W. G. Braude, *Jewish Proselytizing in the First Five Centuries*, 1940. ראה מאמר ביקורת על הספר מאת גדליהו אלון, מחקרים בתולדות ישראל, כרך א', עמ' 278-284.
3. התוספות שם ד"ה רעה אחר רעה מנסים לפשר בין מאמר בוטה זה לבין שאר מאמרי חז"ל שמבטאים עמדה חיובית כלפי קבלת גרים.
4. ראה ספרו של בארון המצוטט לעיל, כרך ב', עמ' 88, 147-150; וגם יוספוס, נגד אפיון ב', י', 123.
5. מאמר זה נקבע כהלכה על ידי הרמב"ם (הלכות איסורי ביאה י"ד: א'); על ידי הטור (יורה דעה רס"ח); ועל ידי השולחן ערוך (יורה דעה רס"ח: ב').
6. ראה שם ההערות של פינקלשטיין.
7. חז"ל: פרקי אמונות ודעות, עמ' 491.
8. Solomon Zeitlin, "Proselytes and Proselytism During the Second Commonwealth", *Harry A. Wolfson Jubilee Volume*, 1965; Bernard Bamberger, *Proselytism in the Talmudic Period*, 1939; M. Stern, *Greek and Latin Authors on Jews and Judaism*, index s.v. Proselytes.
9. הכתוב ברות א': ט"ז-י"ז נדרש באופן אחר בספרי בהעלותך, פיסקא ע"ח, מהד' הורוביץ, עמ' 74 ושוב באופן אחר ברות רבה ב': כ"ג. הדרשות השונות על אותו כתוב מוכיחות בעליל שהדברים במסכת יבמות נאמרו לשם דרשה בעלמא ולא כדי לקבוע הלכה.

הערה: תשובה זאת מופיעה כאן על פי הנוסח המתוקן שהופיע בספרו של דוד גולינקין, מעמד האשה בהלכה: שאלות ותשובות, מכון שכטר, ירושלים, תשס"א, עמ' 123-144.